

w Kościele północnoafrykańskim: biskupi (*episcopi*), prezbiterzy (*presbyteri*), diakoni (*diacones*) i starsi (*seniores*)¹⁹. Nieco dalej, w tym samym piśmie, Augustyn – cytując kolejny dokument związany ze schizmą donatystyczną – poświadczają istnienie we wspólnocie donatystycznej w Musti grupy *seniores Ecclesiae*²⁰.

To świadectwo biskupa Hippony informuje nas, po pierwsze, o kolejnej nazwie rady starszych – *seniores Ecclesiae*. Po drugie, potwierdza ich usytuowanie we wspólnocie pomiędzy hierarchią kościelną a wiernym ludem.

Kolejne ciekawe świadectwo św. Augustyna na temat rady *seniores laici* pochodzi z jego dzieła *Enarrationes in Psalmos* (*Objaśnienia Psalmów*). W tym homiletycznym dziele, w którym Augustyn objaśnia wiernym kolejne psalmy, zabiera on także wielokrotnie głos na różne aktualne problemy Kościoła północnoafrykańskiego. W jednym z kazań Augustyn wspomina o sytuacji w Kościele donatystów, która miała miejsce w 392 roku. Prymas donatystów Prymian przywrócił grupę miejscowych schizmatyków do wspólnoty. *Seniores* natychmiast zaprotestowali, a gdy nie zdołali przekonać Prymiana, podjęli dalsze kroki, mianowicie zebrali synod i zdecydowali o poparciu żądań rywalizującego z Prymianem kandydata. Sporządzili oni wtedy dokument, który rozpowszechnili w całości wśród episkopatu donatystycznego, przedstawiając nieprawe czyny ich biskupa i domagając się zwołania formalnego synodu celem zbadania ich oskarżenia przeciw Prymianowi.

Augustyn cytuje fragment sprawozdania z powyższego synodu: „Mając na względzie ten przepis prawa napominający nas, z konieczności musieliśmy wysłuchać i wobec niego przedyskutować sprawę Prymiana, którego lud święty Kościoła kartagińskiego wybrał na biskupa owczarni Bożej, na wniosek wysunięty w listach starszych (*seniorum*) tegoż Kościoła, abyśmy wyjaśniliśmy wszystko, albo jako niewinnego, czego należało sobie życzyć, odesłać, albo byśmy wykazały, że należy go potępić ze względu na jego winy”²¹. Mamy tutaj kolejną wzmiankę o funkcjach jurydycznych rady *seniores laici* określanych w tym dokumencie ponownie jako *seniores Ecclesiae*. Mieli oni pewne kompetencje w sprawach

recensuit et commentario critico indicibusque instruxit C. Ziwsa, s. 185-197, Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, vol. 26.

¹⁹ Por. Augustinus Hipponensis, *Contra Cresconium* III,29,33, ed. M. Petschenig, Pragae-Vindobonae-Lipsiae 1909, s. 440, Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, vol. 52.

²⁰ Por. tamże III,56,62, s. 467-468.

²¹ Augustinus Hipponensis, *Enarrationes in Psalmos* 36,2,20, ed. E. Dekkers, J. Fraipont, Turnholti 1956, Corpus Christianorum. Series Latina, vol. 38: „Hoc igitur edicto legis admoniti, necesse nos fuerat primiani causam, quem plebs sancta carthaginensis ecclesiae episcopum fuerat in ouile dei sortita, seniorum litteris eiusdem ecclesiae postulantibus, audire atque discutere sub eo, ut explanatis omnibus, aut innocentem, quod optabile fuerat, purgaremus; aut nocentem certe ostenderemus suis meritis esse damnatum”. Por. także W.H.C. Frend, *The „seniores laici”*..., dz. cyt., s. 281.

dyscyplinarnych przeciw biskupom i prawo do zwoływania synodów w tych sprawach.

6. INSKRYPCJA NAGROBNA Z BÔNE (HIPPO REGIUS)

Wreszcie wskaźmy na jedną z inskrypcji nagrobnych odnalezioną w Bône (Hippo Regius), w dzisiejszej Algierii. Mamy w niej następującą wzmiankę: *Maritis senator de numeru bis electum fidelis*²². Wydaje się, że wierzący chrześcijanin (na co może wskazywać słowo *fidelis*) o imieniu Maritis mógł należeć do grona *seniores laici*. Określenie *senator* może być tutaj użyte jako synonim słowa *senior*. Taką interpretację zdaje się potwierdzać św. Augustyn, który w jednym ze swoich dzieł stwierdza, że czasami radzie *seniores* nadawano nazwę *senatus*²³.

Inskrypcja ta informuje nas ponadto o czymś więcej, mianowicie o sposobie wyznaczania rady *seniores laici*. Maritis do rady *seniores laici* został dwukrotnie wybrany *bis electum*. Wybór nastąpił *de numeru*. Należy zauważyć, że w języku Ojców Kościoła afrykańskiego słowo *numerus* jest często używane, aby wskazać grono wiernych²⁴. W jednym z listów, Cyprian, biskup Kartaginy z połowy III wieku, pisze: „Sed quosdam audio inficere numerum vestrum”²⁵ („Słyszę, że niektórzy plamią wasze grono”). Użyte więc w inskrypcji wyrażenie *de numeru electum* pozwala wnioskować, że radę *seniores laici* wybierali wierni ze swego grona.

WNIOSKI

Jakie wnioski wynikają z przeprowadzonej analizy źródeł? W świetle źródeł, *seniores laici* jawią się jako integralna część organizacji zarówno Kościoła donatystycznego, jak i katolickiego w Afryce Północnej w IV i na początku V wieku. Przedstawione źródła są wystarczającym dowodem na ich istnienie. W poszczególnych wspólnotach kościelnych sytuowali się oni pomiędzy hierarchią kościelną a wiernym ludem. Wyboru ich dokonywał lud ze swego grona.

Funkcje *seniores laici* miały zarówno charakter administracyjny, jak i dyscyplinarny. Spełniając swoje obowiązki, współpracowali oni z biskupami w administrowaniu i zabezpieczaniu własności kościelnej. Oprócz tych obowiązków, mieli

²² *Corpus Inscriptionum Latinarum*, t. VIII, n. 17414, cyt. za P.G. Caron, *Les „seniores laici”...*, dz. cyt., s. 11.

²³ Augustinus Hipponensis, *Quaestionum in heptateuchum libri septem* III,25, ed. J. Fraipont, Turnholt 1958, *Corpus Christianorum. Series Latina*, vol. 33: [...] „etiam senatum dici interpretati sunt ordinem seniorum”; por. P.G. Caron, *Les „seniores laici”...*, dz. cyt., s. 14.

²⁴ Por. P.G. Caron, *Les „seniores laici”...*, dz. cyt., s. 14.

²⁵ Cyprianus, *Epistula VI, ad Rogatianum presbyterum et caeteros confessores* 4, *Patrologia Latina* 4, 242.

oni także inne, o charakterze sędowniczym i dyscyplinarnym, które pozwalały im kontrolować zachowanie swych biskupów.

THE SENIORES LAICI IN ANCIENT CHURCH COMMUNITIES IN ROMAN AFRICA

Summary

The article refers to a council, which in ancient Christian communities in Northern Africa was comprised of lay people. This council is called in Latin *seniores laici* by contemporary scholars. All the sources written on the subject of this group come from Roman Africa. They were mostly written in the fourth and fifth century. In the light of these sources, the *seniores laici* appear as an integral part of both the Donatist Church and the Catholic Church in Northern Africa. The selected sources are sufficient proof of their existence. In church communities, these councils were held between the church hierarchy and the faithful. Their members were chosen by the people. They fulfilled their duties in collaboration with the bishops, administering and maintaining church property. They also performed functions of judiciary and disciplinary character which permitted them to control the conduct of their own bishops.

Keywords: Church history of ancient, the Church in Roman Africa, the Donatist Church, the lay people, secular Christians

Notka o Autorze: KS. PROF. UKSW DR HAB. TADEUSZ KOŁOSOWSKI SDB, jest historykiem literatury wczesnochrześcijańskiej, pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Instytucie Nauk Historycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych, kierownikiem Katedry Historii Wczesnochrześcijańskiej Literatury Łacińskiej. W Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie n. Wartą jest wykładowcą języka łacińskiego. Zainteresowania badawcze koncentrują się na dziejach chrześcijaństwa w Afryce Rzymskiej i wczesnochrześcijańskiej literaturze łacińskiej a w sposób szczególny na twórczości Hilarego z Poitiers i Salwiana z Marsylii.

Słowa kluczowe: *seniores laici*, historia Kościoła starożytnego, Kościół północnoafrykański, donatyzm, laikat, chrześcijanie świeccy